

ADORJÁNI PANNA

## KÖZVETLEN, FELSZABADÍTÓ

### Alice Munro: *Asszonyok, lányok élete*

■ A Park Kiadó gondozásában 2009-ben megjelent – és 2013-ban, a Nobel-díj ürügyén újranyomott – *Asszonyok, lányok élete* hátlapján az áll, hogy a könyv, amely Alice Munro „egyetlen regénye”, „önéletrajzi ihletésű”. A belső előlapon pedig apróbb betűkkel a következő olvasható: „Ez a regény formailag önéletrajzi, valójában nem az. A szereplőket nem a családtagjaimról, a szomszédaimról vagy a barátaimról mintáztam.” A látszólag ellentmondásos kijelentések sajátosan szervezik a formailag valóban önéletrajzként megírt regény olvasását.

Ha hinni akarunk a szerzőnek – habár *l'auteur est mort*, mondja Roland Barthes –, az író disclaimerre elidegenítő hatással lehet az olvasóra, aki ilyen módon soha nem fedezkedhet bele abba a regénybe, amely egyébként mindvégig hű marad a választott formához, és egyetlen ponton sem írja felül a memoárszerű szerkezetet. Mondhatnánk, hogy a tiszta önéletrajziság feltételezése egy irodalmi mű esetében nem más, mint az olvasó rajongó naivitása, vagy másképpen szólva az, amivel úgy gondolhatjuk, hogy egy könyvet könnyebben el lehet adni (ezzel meg persze a Nobel-díjjal), és tényleg, a valóságosság ígérete különleges súlyt kölcsönözhet egy jó történetnek. Az *Asszonyok, lányok élete* kapcsán azonban jobban járunk, ha sem a hátlapot, sem a kisbetűs részt nem olvassuk el. Nemcsak az egyszerű olvasó fog megharagudni, amiért gondtalan marketing-fogásokkal törbe akarják csalni, de az egyszerű recenzens is, aki szereti az utolsó betűig megolvasni a recenzálandó könyvet. Az önéletrajziság kérdése ugyanis sehova nem vezet, csak bosszantó módon kísért végig, miközben a könyvet olvasom, ahogy az is kiderül, hogy a műfaji megjelölés – az „egyetlen regény” – is ugyanannyira igaz, mint amennyire nem.

Az *Asszonyok, lányok élete* a kanadai Ontario tartománybeli Dell gyermek- és fiatalkorát mutatja be nyolc novellaszerű fejezetten keresztül, amelyeket laza kronológia,

az elbeszélő személye és jónéhány közös szereplő tart össze. És ha formailag önéletrajz, akkor műfajilag ezek az egyes részek viszont novellák, amelyek tulajdonképpen önmagukban is megállják a helyüket. Munro lazán végighalad a gyermekkoron és kamaszéveken át a fiatal felnőtté válás e háromszáz oldal alatt, a végeredmény azonban mégsem lesz felületes. Ez a novellisztikuságnak köszönhető: a történet nemcsak a nyolc fejezetet illetően, de az egyes részek belső struktúráját illetően is laza láncolatokban és kapcsolódásokban bontakozik ki. Ez egy olyan hálórendszert eredményez, amelyben könnyedén mozoghat az elbeszélő, de maga az olvasó is. Nem válik terhessé a szereplők közötti viszonyrendszer megértése, sem a történések követése, mert ahogyan az egyes szereplők esetében egy-egy határozott ecsetvonással élővé válnak az alakok, úgy a történetek is egy-egy izgalmas fordulat által azonnal belénk ivódnak. A visszaemlékező hangnem ugyanakkor arra is lehetőséget teremt, hogy az elbeszélő néhol ismétljen, de legalábbis az ismerőség érzetét keltse, amikor egy-egy epizódhoz, emlékekhez visszatér pontosítás vagy kiegészítés végett.

A könyv legemlékezetesebb alakjai mind nők, a legkülönfélébbek és akik a legkülönfélébb módokon hatnak a főszereplő Della életének alakulására. Az ateista anya, aki enciklopédiákkal járja a környező településeket, Naomi, a barátnő, aki látszólag könnyűszerrel oldódik fel a társadalmi elvárások által megképzett nőszerepben, a vallási fanatikus nagymama, Grace és Elspeth, a tündéri vénkisasszony nagynénik vagy Miss Farris tanárnő, az operettrajongó, aki beleöli magát a folyóba. Különböző korú, különféle társadalmi osztályból származó és változó világnézettel felruházott személyek jelennek meg és tűnnek el a „regény” szövetében, színes női arcképcsarnokot alkotva. Dell szemszögéből nézve ők mind valamelyest ironizáltak, mintha a szemlélődés kissé el-

torzítaná őket. Ugyanakkor nem lesznek felelőtes karikatúrává – az író az utolsó pillanatban a mélybe rántja őket, megmutatva a színén túl a fonákjukat is, vagyis azt, ahogy valamilyen módon mindenikük sorsa tragikus lesz. Végeredményben senki sincs, akinek a boldogsága felől biztosak lehetünk: a progresszívan gondolkodó anya belefásul saját radikalitásába, és már-már kicsinyesen önméltóvá lesz, a divatos, de elnyomott feleségnek készülő Naomi terhes lesz, és találomra megy egyik udvarlójához férjhez, a munkában és anekdotákban tündöklő úriasszony pedig fásult vénasszonyokká lesznek. Dellt magát is pont akkor ragadja el egy baptista fiú szerelme, amikor a legjobban kellene tanulnia, hogy ösztöndíjjal tanulhasson az egyetemen tovább, és bármennyire kecsegtető, nem végződik happy-enddel a sztori, és a főhős nem gőz mindenkin, felülkerekedve az élet nehézségein.

Vannak férfiak is ezekben a történetekben, de csak annyi, amennyit Della, az elbeszélő lány meglát, és csak annyira és annyi ideig, ameddig érdeklődése irántuk el nem hal. Néha fel-felbukkannak, majd eltűnnek, és más férfi jön helyettünk; az apa és öcs is mintegy hiányként határozhatók meg, ők a család furcsa tagjai, akik kiköltöznek a városból, és így tulajdonképpen kiköltöznek az események menetéből is. Jó ez a fordított perspektíva, hogy végre a női szem nézi a férfiakat, és kedvére nézhet el, ha megunja őket.

Munro írásának személyességét nemcsak az egyes szám első személyű elbeszélés, az életszerű történetek és a közvetlen hangnem adja, hanem az is, hogy olyan témákat dolgoz fel, amelyekről talán csak naplóinkban írunk vagy legjobb barátainkkal beszélgetünk. Hogy hogyan képzelem el egy serdülő a szexet, hogy mit érez, amikor maszturbálni lát egy férfit, hogy tényleg milyen az első szexuális élmény, vagy milyen az, amikor az izgalomtól izzadni kezd a hónaljunk – a női szexualitás legszélyesebb ügyei kerülnek itt terítékre mindenféle felhajtás vagy szenzációhajhászás nélkül. Az a természetes egyszerűség és egyenesség, ahogyan Munro ír arról, hogy konkrétan milyen lánynak vagy nőnek lenni a 20. század derekán Kanadában, egyszerre megszegyenítően közvetlen és felszabadító. Az *Asszo-*

*nyok, lányok élete* szabadon és reflektáltan ír a szexualitással kapcsolatos tabukról, tévhitekről, legendákról, frusztrációkról, traumákról és élvezetekről. Ez a szókimondás teljességgel ellentéte annak, amit a könyvmoly főszereplő olvasása során tapasztal: „[A] könyvekben az emberek lefeküdtek egymással, gyakran lefeküdtek, de hogy aztán mit csináltak, azt a regények egyáltalán nem részletezték. (...) A könyvek mindig valami máshoz hasonlították [a közönséget], sosem beszéltek róla önmagában.”

Az *Asszonyok, lányok élete* női ennek megfelelően igazi nők, ahogyan a történetek is igazi történetek, ahol nemcsak a vágy és a vágyakozás tárgya van, hanem érző és gondolkodó emberek, akiknek (szexuális) együttléte valóságos, és ahol a költőiség nem a dolgok eufemizáló elhomályosításában és sejtetésében rejlik, hanem a felvállalt pőreség lehangoló tökéletlenségében. Ahogyan a hibák teszik szívszorítóan intimmé és szépé ezeket az életkeletet, úgy a könyv szerkezetének hézagossága teremti meg annak a lehetőségét, hogy az olvasó belesétálgon és bent maradjon a történetben.

Az önéletrajziaság végeredményben részletkérdés marad. Munro egyéb írásai hasonló módon személyesek és közvetlenek, történetei nagyrészt mind Kanadában, gyermekkorra – és nemcsak – terein játszódnak, ahogyan más köteteit is reklámozták már önéletrajziasággal. Az igazság valóban valahol félúton van a fikció és szubjektív valóság között, az ihlet forrása és az írói gondolat zsenije találkozásában. A könyv is ezzel végződik: Della eldönti, hogy regényt ír a város egyik családjáról, és bár az írásban nem sokáig jut el, fejben kész a mű. Amikor a fikciós eljárástól családtrajzétról beszél, pontosan leírja, hogy milyen érzelmi módon meghamisítani a valóságot: „A lényeg az volt, hogy én igaznak éreztem [a történeteket], nem valóságosnak, de igaznak, mintha felfedeztem és nem megalkotam volna ezeket az embereket és ezt a történetet, mintha ez a város szorosan a mögött terülne el, amelyben én is járok naponta.” Talán ebben a furcsa mellérendelő kapcsolatban képzelendő el az *Asszonyok, lányok élete* is, de mindenesetre egy olyan konstellációban, amelynek nincs föltétlenül szüksége a valóságra ahhoz, hogy igaz legyen.

# CSATOLMÁNY A TALANÍTÁSHOZ

Markó Béla: *Csatolmány*

■ Markó Béla legújabb verskötetét érdemes együtt olvasni az egyik, fiatalon kiadott Kritérium-könyvével, az 1984-es *Talanítással*. Ez utóbbi címadó verse ezzel a szakasszal indult:

*a talanítás körzetét pontosan megjelölni  
a talanítás időszakát kiválasztani  
kellő számú talanítót toborozni  
a talanítókat kiképezni*

Vajon most, három évtizeddel később érkezett el a „talanítás” ideje? Teljesebb választ akkor adhatnánk e kérdésre, ha a *Csatolmány* súlyos közéleti poézisét összemérnénk a közel harminc év, de főként az utóbbi évek haikukat és szonetteket közreadó Markó-köteteivel, ám csupán a jelzett két „szélső pont” (?) szembesítése is bőven nyújt alkalmat elgondolkodni a változásokon.

Harminc évvel ezelőtt – már ott epikus elemeket is becsempészve a lírába – a költő hitelesen szólhatott olyan élményekről, mint amilyeneket megörökített a *Ballada a vicinálisról*, a *Hova tűntek a háromkirályok?* vagy a *Dúdold az egyetlen arc énekét* hosszú soraiban. A fosztóképző (-talan) azonban nem hatotta át olyan egyértelműen a még ifjúkorinak mondható, bár lényegében érett verseket, mint ahogy a közérzeti-közéleti „csatolmány” (ez ugye internetes szavunk lett?) uralja a 2013-as kemény kötetet. Hogy mi történt közben a szerzővel – és velünk –, azt Markó más műfajú, a politikával és saját politikusi útjával összekapcsolódó kötetei mondták, mondják el. Számomra meggyőzően. Mégis, ez a *Csatolmány* a reveláció, ahol a 2011 szeptembere (jellemzőbben: 2012 januárja) és 2013. március 15. közt született, csöppet sem kertelő (a felelősség elől nem menekülő) verseket olvassuk, a

visszatekintőket, mint a *Határsáv* vagy a *Tél*; a *Határsáv*ból hasznos lehet idézni legalább négyszer négy verssort:

*csak mi maradtunk itthon,  
s persze, a titkosszolgák,  
kik az egész családot  
így-úgy végigkóstolták,*

*nem ízlett egyikünk sem,  
mert rágós volt a testünk,  
s a tisztesség halálos  
bűnébe beleestünk,*

*de végül is kibírtuk,  
alig-alig volt hátra  
néhány hónap, s rohantunk  
a határra: az átra,*

*mert: át, csak át, hogy lássuk,  
az odaát milyen lesz,  
vagy kiegyenlítődik,  
és már odaát sem lesz,*

És a vessző után folytathatnánk az odaát és az ideát többi jelentős Markó-versével, például az újévköszöntő *Időzónával* („használt erdélyi újév”), a „kétszer kell zokogni” szomorú öniróniájával, a *Láthatással*, a *Second hand*del és a többi „rendhagyó” valomással.

Időszerűbb évváltó (nem rendszerváltó) könyvet nemigen ajánlhatnánk olvasóinknak – és önmagunknak –, mint a *Csatolmányt*. Bárki bármerre vegye útját, szilveszter múltán magával viheti az olyan gondolatokat, mint amiket megtalálni vél a *Fakard* című új „nemzeti dalban” vagy a *Retróban*. És így tovább, és így tovább...

Sebestyén László